

Екологічна експертиза: міжнародне співробітництво в оцінюванні шкоди довкіллю від воєнних дій

Тетяна Качалова

завідувачка сектору, Харківський НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна,
e-mail: kachalovat@ukr.net

Розглянуто екологічний стан України, основні питання шкоди, завданої земельним та водним ресурсам України під час бойових дій. Виявлення фактів порушення ґрунтового-земельного ресурсу, а також погіршення стану води може розв'язати екологічна експертиза, міжнародне співробітництво в оцінюванні завданої шкоди.

Ключові слова: екологічна експертиза; шкода; збитки; земельні ресурси; довкілля; водні ресурси

Forensic Environmental Examination: International Cooperation in Assessing Environmental Harm from Hostilities

Tetiana Kachalova

The paper deals with the environmental situation in Ukraine and the main issues of damage inflicted to Ukraine's land and water resources during the hostilities. With the help of forensic environmental examination and international cooperation in assessing the harm inflicted, the facts of damage to soil and land resources and deterioration of water conditions can be identified.

Keywords: forensic environmental examination; harm; losses; land resources; environment; water resources.

За останні кілька років підвищився інтерес до охорони довкілля як в Україні, так і в усьому світі. Це обумовлено погіршенням екологічного становища, незворотними процесами впливу людської діяльності.

Становлення інституту екологічної експертизи обґрунтовано необхідністю раціонального підходу до експлуатації довкілля та оцінювання антропогенного впливу на нього.

Актуальність питань полягає в глобальності розв'язання завдань, пов'язаних зі шкодою, заподіяній довкіллю. Безпосередній вплив має також розвинений промисловий комплекс, бо щороку він завдає неправної шкоди всій біосфері. Для розкриття правопорушень у сфері управління в екологічній сфері зазвичай виникає необхідність у призначенні комплексу експертиз, тому

що це допомагає в установленні фактичних даних, які мають значення для повноцінного розгляду справи і правильного винесення рішення судом. Ще однією особливістю екологічної експертизи є широке коло фахівців, які беруть участь у дослідженні: хіміки, біологи, геологи, інфекціоністи, агрономи, географи, зоотехніки [1].

Україна тривалий час виконує роль гаранта продовольчої безпеки для багатьох країн світу завдяки потужному продовольчому експорту. Важливу роль в утвердженні лідерських позицій у світі за обсягами торгівлі аграрною продукцією відігравав потужний ґрунтового-земельний ресурсний потенціал та ефективність очищення стічних вод від високомолекулярних органічних і неорганічних речовин, зменшення витрат електро-

енергії на очищення, підвищення надійності роботи очисних споруд в умовах добових, сезонних змін витрат стічних вод. Протягом воєнного стану економічні, екологічні та соціальні виклики продовольчого забезпечення України загострилися. Спостерігається стійка тенденція до погіршення якості води за вмістом біогенних та органічних речовин, іонів важких металів майже в усіх поверхневих водах, що зумовлює погіршення постачання питної води, ускладнює рекреаційне використання водних об'єктів.

Додатковий протокол (Протокол I) від 08.06.1997 р. до Женевських конвенцій про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 12.08.1949 р. визначає, що заборонено застосовувати методи або засоби ведення воєнних дій, які мають на меті завдати або завдадуть широкої, довготривалої та серйозної шкоди природному середовищу. У ст. 55 Протоколу I зазначено, що під час ведення воєнних дій має бути виявлена турбота про захист довкілля від широкої, довготривалої та серйозної шкоди. Такий захист містить заборону застосування методів або засобів ведення війни, що завдають шкоди природному середовищу й тим самим здоров'ю та життю населення. Заподіяння шкоди природному середовищу як репресалій заборонено [3].

Незважаючи на захист, який забезпечується декількома правовими інструментами, довкілля залишається тихою жертвою збройних конфліктів у всьому світі.

Особливу небезпеку складають зміни еколого-токсикологічного стану ґрунту, які відбуваються в зонах бойових дій і можуть мати довготривалі негативні наслідки для здоров'я населення, якості сільськогосподарської продукції та водних ресурсів, флори та фауни України. Інші види шкоди:

- пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та забруднення й засмічення земельних ресурсів;
- втрати надр, завдані самовільним їх користуванням;
- забруднення, засмічення, вичерпання тощо водних ресурсів, які можуть

погіршити умови водопостачання, завдати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості ґрунтів та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їх здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму;

- викиди забруднюючих речовин у повітря;
- пошкодження лісів і лісових ділянок та пов'язані із ними витрати;
- збитки, завдані територіям та об'єктам природно-заповідного фонду, та пов'язані із ними витрати.

Відповідальними за визначення шкоди та збитків за цими напрямками є Держекоінспекція, Держгеонадра та Держлісагентство. П. 6 ч. 2 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України передбачає відповідальність за шкоду, заподіяну довкіллю.

Оперативний штаб при Держекоінспекції України збирає дані про надзвичайні ситуації, пошкодження й руйнування та обліковує екологічні втрати та збитки, пов'язані з конфліктом. Українська асоціація регіональних та обласних рад (УАРОР) у співпраці з Державною екологічною академією створила Центр моніторингу наслідків війни, який переважно діє на рівні громади, але також готовий реагувати на можливі екологічні, хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні катастрофи. Український бізнес об'єднався навколо Глобального договору ООН в Україні, збираючи дані про втрати довкілля та шкоду, завдану приватному сектору [3].

Існує велика кількість даних від агентств ООН та їхніх партнерів, які беруть активну участь у віддаленому моніторингу та аналізуванні даних, що стане частиною більш комплексного оцінювання завданої шкоди. Одним із викликів є обсяг даних та інформації, які надходять та обробляються. Такі дані

необхідно буде оцінити та проаналізувати з часом, і вони ляжуть в основу наступних звітів.

В екологічному праві сформовано компенсаційні механізми відшкодування шкоди, завданої довкіллю, оскільки у багатьох випадках повернути природний ресурс до попереднього стану неможливо. Тому відновлення здійснюється не лише через систему заходів із приведення природного ресурсу в попередній стан, а й через компенсацію завданої довкіллю шкоди в грошовому вимірі [4].

Отже, для належного розслідування злочинів проти довкілля та встановлення розмірів відшкодування збитків необхідне проведення судової інженерно-екологічної експертизи, а висновки експертів надалі будуть використані в судах для стягнення

збитків із рф відповідно до принципів і норм міжнародного права.

Перелік джерел посилання

1. Українські конфліктні екологічні брифінги. 2023 рік. URL: <https://zoinet.org/product/ceobs-ukraine/> (дата звернення 03.08.2023).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (зі змін.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 03.08.2023).
3. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ. 2005. 848 с.